

نقش فضای عمومی شهری در افزایش ایمنی اجتماعی

(مطالعه موردی: محله ساغریسازان و گلزار رشت)*

دکتر سید محسن حبیبی**، مهندس سمیه صدیقی***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۰۷/۰۵، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۰۹/۳۰

چکیده

در این مقاله ارتباط ابعاد حسی دریافت شده از فضاهای شهری و ایمنی اجتماعی بررسی شده است. نتایج مطالعه نشان می‌دهد بین اطلاعات دریافتی از محیط و سلامتی انسان رابطه مستقیم وجود دارد. چون افراد از طرق مختلف، فضاهای شهری را درک می‌کنند و خوشایندی یا ناخوشایندی، امن و ناامن بودن آنها می‌تواند نقش تعیین کننده‌ای بر سلامت روانی ساکنان داشته باشد. این مقاله قصد دارد با تشریح روش‌های انتقال و درک عام محیطی، تأثیر آنها بر ایمنی اجتماعی را بررسی کند. روش بررسی، آمیخته‌ای از روش‌های کمی و کیفی است. بدین صورت از منابع مختلف نظری، داده‌های کیفی استخراج و با تحلیل آنها معیارهای کمی برای تدوین پرسش‌نامه تعیین شدند. پاسخ‌های دریافتی از پاسخگویان در محله‌های ساغریسازان و گلزار رشت جهت سنجش تأثیر مؤلفه‌های مؤثر بر امنیت با استفاده از نرم افزار SPSS تحلیل شد و پیشنهادهایی برای ارتقاء ایمنی در ساغریسازان که از این نظر نامناسب بود، ارائه گردید.

واژه‌های کلیدی

امنیت، ایمنی، ایمنی اجتماعی، فضای شهری امن

* این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد سمیه صدیقی است که در سال ۱۳۹۲ در دانشگاه آزاد اسلامی قزوین به راهنمایی آقای دکتر سید محسن حبیبی انجام شده است.

** استاد گروه شهرسازی، پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

*** دانش آموخته دوره کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین قزوین،

ایران. (مسئول مکاتبات)
Email: somayeh.sedighi@gmail.com

Email: smhabibi@ut.ac.ir

۱-۱- مقدمه

با توجه به اسکان بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها و رشد روزافزون جمعیت شهرنشین و افزایش شهرهایی با جمعیت بیش از یک میلیون نفر و همچنین پیامدهای ناشی از این ازدحام چون بیگانگی، عدم حس تعلق و عدم عدالت اجتماع و با توجه به اینکه فضای شهری صحنه نمایش زندگی روزمره مردم است و به دلیل نقشی که در توسعه جامعه دموکراتیک بازی می کنند لزوم سلامت و ایمنی در این فضاها بسیار اهمیت دارد.

این گسترش شتابان، شهرها را از ابعاد انسانی خارج کرده و با اصول توسعه پایدار شهرها و محیط زیست در تناقض است و موجب شده تا امروزه شهرها با چالش‌های فراوانی در زمینه تراکم جمعیت، کمبود مسکن، آلودگی و تخریب محیط زیست، ترافیک، تعارض‌های اجتماعی و رفاه و عدالت اقتصادی، تأمین خدمات، تسهیلات زیرساختی و سلامت جسمی و روانی مردم روبرو باشند.

بررسی رابطه بین کالبد شهر، ساختمان‌ها و فرم شهر با خصوصیات روانی انسان و احساس ناشی از زندگی در فضای شهری و همچنین بررسی میزان تأثیر مؤلفه‌های مختلف بر شهروندان با توجه به مشخصات فردی و اجتماعی آنها اعم از سن، جنس، تحصیلات، شغل و طبقه اجتماعی در راستای افزایش و کاهش امنیت و تعیین مؤلفه‌های پر اهمیت با استفاده از شاخص‌های آماری برای ارائه معیارهای مؤثر بر طراحی فضای شهری امن هدف این مقاله است. با توجه به ازدیاد روند شهرنشینی و ناگزیر بودن از اسکان در شهر، وجود فضای شهری امن برای شهروندان ضروری به نظر می‌رسد بنابراین مطالعه اثر فضاهای شهری، که مملو از ساختمان‌ها و محیط‌های انسان ساخت می‌باشد، بر روی رفتار و روان انسان ضروری می‌شود زیرا در دریافت حس امنیت شهروندان مؤثر می‌افتد. لذا در این مقاله سعی شده به دو پرسش اساسی در خصوص وجود رابطه بین امنیت و ایمنی یک محله با میزان نظارت ساکنین و همچنین بافت اجتماعی آنان پاسخ داده شود و پس از مرور ادبیات مربوط به سلامت و امنیت محیط و شهر، معیارهایی برای نیل به موارد ذکر شده استخراج شود و سپس پرسش‌نامه‌هایی بر اساس معیارها تدوین و در دو محله ساغریسازان و گلزار رشت مورد بررسی قرار گیرند.

۱-۲- روش پژوهش

روش تحقیق انتخاب شده در این پژوهش روش آمیخته اکتشافی است که با استفاده از دو مجموعه روش تحقیق کمی و کیفی به انجام می‌رسد. بدین صورت که ابتدا با استفاده از منابع مختلف داده‌های کیفی گردآوری می‌شود و از آنها ابزار اندازه‌گیری تدوین می‌شود. با استفاده از

این شناسایی اولیه امکان صورت‌بندی فرضیه‌هایی درباره نقش فضای شهری و نظارت اجتماعی همچنین بافت محله‌ها در افزایش امنیت اجتماعی فراهم می‌آید در مرحله بعدی از طریق داده‌های کمی حاصل از پرسش‌نامه فرضیه‌ها مورد آزمون قرار می‌گیرد. در واقع بر اساس یافته‌های حاصل از داده‌های کیفی سعی بر گردآوری داده‌های کمی و تعمیم‌پذیری آنها می‌شود. گام بعدی پس از انتخاب روش تحقیق آمیخته شامل تعیین گردآوری داده‌ها، تدوین سوال‌های پژوهش کمی و کیفی، گردآوری داده‌های کمی و کیفی، تنظیم داده‌ها، تحلیل داده‌ها و در پایان تهیه گزارش تحقیق می‌باشد (بازرگان، ۱۳۸۹، ف ۱۰).

این پژوهش در دو بخش عملی و تئوری مطرح می‌شود. در بخش تئوری برای جمع‌آوری اطلاعات در جهت دستیابی به سوابق مطالعات مشابه از روش کتابخانه‌ای و در بخش عملی برای بررسی نمونه‌ها از روش میدانی استفاده می‌شود.

پاسخ‌های دریافتی از پاسخگویان با استفاده از نرم افزار آماری SPSS تحلیل شده است. با توجه به فرضیات مطرح شده و سنجش آنها در دو محله، برای مقایسه متغیرها در دو محله از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده می‌شود.

۱-۳- پیشینه پژوهش

از بین نظریات متعددی که به مقوله امنیت و ایمنی شهر و محیط پرداخته‌اند می‌توان دو دسته‌بندی را لحاظ نمود. دسته اول نظریاتی که تأکید بر محیط کالبدی دارند و دسته دوم نظریاتی که تأکیدشان بر محیط اجتماعی می‌باشد در این مقاله سعی شده از هر دو نوع مذکور برای بررسی امنیت استفاده شود. نظریات مرتبط با امنیت و ایمنی بررسی شده در این مقاله در ادامه ارائه شده است:

یکم، نظریه چشمان ناظر: نگاه روان‌شناسی شهری از دهه شصت قرن بیستم در باز تعریف فضای شهری مؤثر می‌افتد، در بحث بازگشت به خیابان «جین جیکوبز» از خیابان و پیاده‌روهای آن به عنوان مهم‌ترین مکان‌های همگانی در شهر یاد می‌کند و بر این باور است که اگر خیابان‌ها جذاب باشند می‌توان در تمام شهر نیز حس جذابیت را درک کرد. او معتقد است که برای جذب عابران و ایجاد ایمنی ذهنی و روانی در نزد آنان، خیابان شهری باید سه کیفیت اساسی را دارا باشد:

- تمایز آشکار بین فضاهای عمومی و فضاهای خصوصی می‌تواند تفاوت میان غریبه‌ها و ساکنان را تصریح کند.

- برای نظارت و مراقبت از خیابان چشمانی لازم است. چشمان کسانی که می‌توان آنها را مالکان طبیعی خیابان نامید. جهت‌گیری ساختمان‌ها نیز باید روبه خیابان باشد تا «چشمان خیابان» بتوانند آن را زیر نگاه داشته باشند.

از این رو، امنیت پدیده‌ای احساسی و ادراکی است و بیشتر به احساس روانی شهروندان از عوامل هراس آور یا جذاب برمی‌گردد و ممکن است میزان احساس ناامنی فرد با واقعیت عوامل خارجی هراس آور یا جذاب مطابقت نداشته باشد. بنابراین، میزان احساس امنیت و یا ناامنی بنا به احساسی که محیط در فرد یا افراد ایجاد می‌کند، متفاوت و در نوسان خواهد بود. و به دیگر سخن، «نمی‌توان گفت که در جامعه‌ای که امنیت وجود دارد، حتماً احساس امنیت نیز وجود دارد، زیرا احساس امنیت از موارد دیگری همانند ذهنیت مردم از جامعه مورد مطالعه نشأت می‌گیرد» (نوروزی و فولادی سپهر، ۱۳۸۸، ۱۳).

امنیت از نگاه جنسیتی نیز قابل بررسی است، یعنی فضاهایی که برای زن‌ها مولد آرامش هستند برای مردها نیز آرامش ایجاد می‌کنند. در شرایط کاملاً یکسان، نظیر تاریکی و دور از نگاه دیگران بودن، هم زنان و هم مردان احساس ناامن بودن دارند ولی میزان حس عدم امنیت در زنان بسیار بالاتر است. همچنین در نوع ترس از جنایت و در نتیجه احساس ناامنی میان زنان و مردان تفاوت وجود دارد. مردان به‌طور غریزی نسبت به امنیت شخصی در محیط اطرافشان اطمینان بیشتری دارند. ولی برای زنان اطمینان در جایی فراهم می‌شود که نظارت اجتماعی بیشتری وجود داشته باشد. زنان نسبت به کاربری‌های شهری فضا بسیار حساس‌تر هستند «و ممکن است فعالیت‌هایی که برای مردان احساس ناامنی خاصی ایجاد نمی‌کند برای زنان احساس ناامنی در پی داشته باشد.» (ضابطیان و رفیعیان، ۱۳۸۷، ۵۰).

هر اندازه سرمایه‌گذاری اجتماعی و از آن ره نظارت اجتماعی در فضای شهری گسترده‌تر و قوی‌تر باشد، احساس امنیت در فضا بیشتر خواهد بود. نظارت اجتماعی گسترده می‌تواند یکی از عوامل مهم اجتماعی شدن فضا و هم‌نوایی جامعه مربوطه باشد. نظارت اجتماعی می‌تواند از فرصت‌های بزهکاری ممانعت کند و به طرد گروه‌های بزهکار از فضای شهری منجر شود. «یکی از نشانه‌های نبود مراقبت و نظارت اجتماعی و فردی، عدم رعایت پاکیزگی و نظافت در فضای شهری است که به عنوان اولین نماد هنجارشکن محسوب می‌شود» (صالحی، ۱۳۸۷، ۳۰۳). «آسان‌سازی مشاهده فضا توسط ساکنان محل، به منظور ممانعت از جرم و دسترسی بصری خوب به کلیه نقاط فضا از خیابان و از داخل ساختمان‌ها می‌تواند در تقویت امنیت فضا مؤثر افتد.» (هویر و دروگ، ۱۳۸۶، ۲۴).

اقدامات ساماندهی فضاهای شهری از دیگر راه‌های برقراری امنیت فضا در شهرهاست که می‌تواند با دگرگونی روحیه فضای شهری همراه شود و هنجارهای و رفتارهای اجتماعی را دگرگون کند و به تعاملات اجتماعی نو خاسته دامن زند. نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED) از دهه ۱۹۷۰ به این سو حاکی از این است که

پایه رو باید سرزنده باشد و همواره مورد استفاده قرار گیرد برای آنکه بتواند افراد بیشتری را به خود جلب کند. وجود مغازه‌ها، کافه‌ها و رستوران‌ها در خیابان امری ضروری است و از این طریق خیابان در ساعات گوناگون شبانه روز سرزنده خواهد بود.

دوم، سرزندگی خیابان و امکان نظارت اجتماعی ساکنان، بهترین شرایط برای داشتن خیابان‌های امن، از دید روانی و عملی را سبب می‌شود. اعتماد عمومی از طریق مجموعه‌ای از تعاملات اجتماعی بسیار زیاد و بسیار کوچک جلب می‌گردد که پیاده رو صحنه نمایش آنها است (جیکوبز، ۱۳۸۸، ف ۱-۲).

سوم، نظریه پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی (CPTED) در دهه ۱۹۷۰ مطرح شد. این نظریه بر این باور است که نوع کاربری و کیفیت همجواری کاربری‌ها، کیفیت و کمیت ساخت و سازهای شهری، تعداد واحدهای مسکونی در یک بنا، تراکم ساختمانی، فرم و کیفیت ساخت، نحوه استقرار بناها در فضای شهری، قابلیت دید به فضا جملگی بر شرایط و فرصت‌های جرم خیزی مکان‌ها و فضاها مؤثر است (صالحی، ۱۳۸۷، ۱۲۴). میزان جرم خیزی مناطق و فضاهای شهری بر احساس امنیت و در نهایت فشار عصبی تأثیرگذار می‌باشد. لذا برسنج‌های تأثیرگذار بر میزان جرم خیزی مکان‌ها به‌طور مستقیم با فشار عصبی در ارتباط می‌باشد.

چهارم، هاروی معتقد است: فرایندهای اجتماعی و اشکال فضایی به‌طور جدایی‌ناپذیری در هم آمیخته و به هم مربوطند و لذا باید آن دو را به‌صورت مکمل یکدیگر در برنامه‌ریزی شهری و یا در طراحی محیط زیست در نظر داشت تا بتوان در هر دو بعد به‌طور هم‌زمان مسائل را حل کرد. ما در اکثر مواقع مجبوریم که یا شکل فضایی و کالبدی را ثابت فرض کنیم (که در این صورت می‌توانیم مسائل پیچیده فرایندهای اجتماعی را حل کنیم) و یا فرایندهای اجتماعی ثابت در نظر بگیریم (که در این صورت می‌توان مسائل پیچیده اشکال فضایی را حل کرد) (هاروی، ۱۳۷۶، ۲۱).

۱ مبانی نظری

امنیت شهری، لزوم توجه به آن و راهکارهای برقراری آن
امنیت نوعی احساس آرامش و آسایش درونی قلمداد می‌شود که از مؤلفه‌های فعال محیط حاصل می‌شود و پس از ادراک ذهنی، گونه‌ای احساس در امان بودن را به وجود می‌آورد. احساس امنیت نیز از چگونگی استقرار انسان در محیط طبیعی و یا انسان ساخت و تأثیرات آنها به مثابه نوعی ادراک روانی حاصل می‌شود. امنیت اجتماعی، امنیت محیطی و کالبدی را نیز در بر می‌گیرد. چنانچه این موارد میسر شود می‌توان از امنیت شهری نام برد (بمیان و محمودی‌نژاد، ۱۳۸۷، ۶۰).

«نوع کاربری و کیفیت همجواری کاربری‌ها، کیفیت و کمیت ساخت و سازهای شهری، تعداد واحدهای مسکونی یک ساختمان، تراکم ساختمانی، فرم و کیفیت ساختمان‌ها، نحوه استقرار بناها در فضای شهری، قابلیت دید به فضا، جملگی بر شرایط و فرصت‌های جرم خیزی مکان‌ها و فضاها مؤثر است» (صالحی، ۱۳۸۷، ۱۲۴). برخی از راهبردهای معمول CPTED شامل موارد زیر هستند:

- تعریف مرزهای دقیق فضای نظارت شده به‌طور کالبدی توسط نرده، دیوار، کاشت درخت و بوته؛
- تعیین فضاهای شهری و فضاهای بینابینی که به روشنی علامت گذاری شده باشند. (فضاهای عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی، خصوصی)؛
- انتقال فضاهای جمعی و عمومی پنهان به مکان‌هایی با دید ناظر (آشکار یا ضمنی) با تأکید بر دسترسی آسان و روشن؛
- استقرار کاربری‌های و فعالیت‌های مطلوب جاری و با انجام آنها به‌وسیله افراد مطلوب در مکان‌هایی اصطلاحاً نامطلوب، به منظور کاهش بزهکاری‌ها؛
- انتقال فعالیت‌های نامطلوب که هم‌اکنون در مناطق ناامن انجام می‌شوند به مناطق امن‌تر، به منظور شکستن چرخه رفتارهای نامطلوب که همراه با این فعالیت‌ها رخ می‌دهند؛
- تشخیص محل رویدادها و فعالیت‌های نامطلوب به منظور ساماندهی طبیعی کاربری‌های ناسازگار با یکدیگر؛
- طراحی دوباره فضا برای افزایش بازبینی و نظارت طبیعی از طریق قرار دادن پنجره‌ها در مکان‌های مناسب، ایجاد خطوط دید مستقیم و نظارت بر دسترسی‌ها؛ و
- از میان بردن احساس دورافتادگی و منزوی بودن فضاها به‌وسیله استفاده از وسایل ارتباطی ساده و مرئی (ایستگاه‌های تلفن و آیفون، نگهبانی و غیره) (هوپر و دروگ، ۱۳۸۶، ۲۴).
- ایجاد حس مالکیت و تعلق مکانی نیز در ارتقاء حس امنیت مؤثر است. حس مالکیت ویژگی اساسی رفتاری موجودات زنده از جمله انسان است (هال، ۱۳۸۴، ۱۲). ایجاد و یا گسترش نفوذ پذیری کاربری‌ها به محوطه‌های پیرامونی سبب القاء نوعی مالکیت مکانی برای ساکن و عابر می‌کند و به گونه‌ای عرفی باعث جلوگیری از ورود بزهکاران به محوطه‌ها می‌شود. چیدمان تجهیزات خیابانی، نورپردازی، مسیرسازی، علامت گذاری و غیره، به تعریف صریح فضای شهری منجر می‌شود و مالکیت لحظه‌ای مکان در زمان‌های متفاوت را سبب می‌شود. مکان‌هایی که در فواصل زمانی منظم توسط گروهی از افراد به‌طور رسمی یا غیر رسمی اشغال و سپس آزاد می‌شوند ولی همیشه تحت نظارت اجتماعی هستند. بنابراین، حس مالکیت و درجات حریمیت

فضا مانع حضور افراد بیگانه شده و ساکنین یا استفاده‌کننده‌ها در این فضا به دلیل داشتن حس مالکیت درجات بیشتری از نظارت اجتماعی را اعمال می‌نمایند.

«اسکار نیومن نیز در کتاب فضاهای قابل دفاع، فضای غیر قابل دفاع را امکان و فضاهایی تعریف می‌نماید که به کسی تعلق ندارند و بر حفظ و نگهداری آنها نظارتی نمی‌شود و حتی در مقابل دیدگان عمومی که معمولاً نوعی ابزار نظارتی و نیز عامل بازدارنده محسوب می‌شود، قرار ندارند» (صالحی، ۱۳۸۷، ۷۲). پس، یکی از عناصر مقوم نظارت اجتماعی، دید به فضا و نفوذپذیری بصری آن می‌باشد. یک فضای شهری باید طوری طراحی شود که تمام نقاط آن قابل دید باشد، و از وجود نقاط ناامن و متروک که مستعد و تشویق‌کننده بزهکاری است، پرهیز گردد. این گونه نقاط باعث کاهش حضور استفاده‌کنندگان و عابران و یا حتی مانع حضور آنها در محیط خواهد شد.

وجود سلسله مراتب در فضا و چند لایه بودن آن می‌تواند به ایجاد امنیت کمک کند. در گذشته ساختار فضایی محله‌های شهری از نوعی انسجام فضایی برخوردار بود و سلسله مراتبی از فضای عمومی، نیمه عمومی، نیمه خصوصی و خصوصی را طرح می‌کرد، این امر، به‌ویژه در بافت‌های قدیمی شهرهای ایرانی، بسیار مشهود است و حتی سلسله مراتبی از راه‌های شهری نظیر بن بست، دالان، کوچه، راست، بازارچه و راسته‌های بازار شهر را با توجه به کاربری‌های پیرامونی تعریف و تحت نظارت قرار می‌داد. «بدیهی است هر کدام از این فضاها، سطحی از امنیت و حریمیت را نشان می‌داد و هرچه فضا خصوصی‌تر می‌شد، حضور افراد غریبه در فضا کم رنگ‌تر می‌شد. یک محیط چند لایه به صورت حلقه‌های متحدالمرکز امنیت در حال افزایش عمل می‌کند.» (هوپر و دروگ، ۱۳۸۶، ۷۱).

اشاره شد که امنیت احساس آرامش درونی است که از محیط انسانی و یا طبیعی حاصل می‌شود. احساس امنیت یعنی کاهش تنش‌های عصبی و با آرامش روانی به فعالیت پرداختن. حضور دیگری و یا دیگران یکی از عوامل بسیار مؤثر بر امنیت ذهنی و روانی فرد است. پس، هرچه یک فضای شهری جذاب‌تر و دارای عملکردهای مختلط و بیشتری باشد، جمعیت بیشتری را جذب می‌کند و این یعنی حضور دیگران. میزان حضور دیگران و خودی‌ها امکان وقوع بزه را به شدت کاهش داده و به ساکن و عابر نوعی امنیت روانی و آسودگی خیال می‌بخشد و افراد بدون اینکه محیط به آنها فشار عصبی وارد کند، در فضای شهری حضور می‌یابند و سرزندگی آن را سبب می‌شوند (جدول ۱). چنین فضایی از تنش‌های عصبی در امان بوده و استفاده‌کنندگان با آرامش خاطر در آن حضور می‌یابند.

جدول ۱. شاخص و سنجه‌های مربوط به افزایش امنیت بر اساس مبانی نظری

هدف	شاخص	نظریه پرداز	سنجه
امنیت	حضور دیگران	جیکوبز	داشتن همراه موقع رفت و آمد در محله متروک شدن قسمت‌هایی از محله در ساعات تعطیلی اداره جات امکان درخواست کمک و رسیدن به فضای امن
نفوذپذیری و دسترسی بصری	نیومن-هاروی-CPTED		میزان احساس ناامنی با تاریک شدن هوا میزان ممانعت از حضور در محله به دلیل وجود معابر و مسیرهای تاریک عدم امکان دید به داخل کوچه و بن بست L و U شکل در ایجاد احساس عدم امنیت
نظارت طبیعی (غیر رسمی)	CPTED- جیکوبز		تأثیر نظارت غیر رسمی بر کاهش اعمال مجرمانه و کاهش فشار عصبی نظارت مردم برای جلوگیری از انجام جرم و عمل خلاف
مالکیت و تعلق مکانی	هال- نیومن		ارزیابی امنیت و آرامش محله بر اساس تجربه شخصی
منزوی بودن و دور افتادگی فضا	CPTED		امکان وجود جرم در محله
نظارت رسمی	نگارنده		وجود کنترل توسط پلیس

مورد پژوهی

اصلی منتهی به بندرانزلی به عنوان یک نشانه شهری، ورود به جاده انزلی و حرکت به سمت دریا و خروج از شهر رشت را نشان می‌داد. این محله در شکل ۱ با رنگ سبز نمایش داده شده است. شهرک گلزار که به صورت قطاعی از شهر جدا شده است، از یک خیابان جمع‌کننده اصلی (بلوار گلزار) و در انتها از دو حلقه (بلوار سمیه و بلوار گیلان) تشکیل شده است که بقیه خیابان‌های فرعی از آن منشعب می‌شوند و به‌طور کلی تشکیل یک ساختار شطرنجی و منظم را داده است. این شهرک به دلیل عدم قرارگیری در مسیرهای عبوری، مستقل از بقیه شهر عمل می‌کند، به‌طوری‌که علاوه بر حفظ استقلال نسبی در تأمین خدمات مورد نیاز خود به علت وجود واحدهای متعدد تجاری و اداری به عنوان یک قطب تجاری در سطح شهر و یک منطقه جاذب سفر نیز مطرح است. وجود شعب مرکزی بانک‌ها و ادارات و واحدها و مجتمع‌های بزرگ تجاری، گواه این است که این هسته از نظر عملکردی، یکی از هسته‌های تجاری - اداری شهر محسوب می‌شود. در این شهرک ابتدا قطعات زمین به صورت ویلایی با سطوح تفکیکی بالا بوده، ولی به تدریج با افزایش تقاضا و مهاجرت‌های درون شهری از مناطق مرکزی به شمال شهر، اکثر خانه‌ها از ویلایی به آپارتمانی تغییر شکل داده و تراکم جمعیتی و ساختمانی در این منطقه افزایش یافته است و به تبع آن و به تدریج بر حجم آمد و شد سواره و سریع بلوار گلزار (اصلی‌ترین راه دسترسی به شهر) نیز افزوده شد (شرکت مهندسی

در این مطالعه دو محله گلزار و ساغریسازان رشت مورد بررسی قرار می‌گیرند، قدمت و زمان پیدایش این دو محله، میزان برخورداری هر یک از تسهیلات شهری و تفاوت تمایل قشر جوان و سالخورده برای گذران اوقات فراغت و سکونت در این دو محله، سبب شد تا با انتخاب این دو محله به بررسی خصوصیات و ویژگی‌های منحصر به فرد هر کدام پرداخته شود، با تکمیل پرسش‌نامه میزان امنیت در دو محله با هم مقایسه شد و عوامل تأثیرگذار بر کاهش آن را در آنها شناسایی و صحت و سقم فرضیه‌های پژوهش آزموده شد.

گلزار

این شهرک یکی از محلات جدید شهر محسوب می‌شود که به صورت برنامه‌ریزی شده با قطعات تفکیکی ۲۵۰ تا ۳۰۰ متری در قسمت شمال شهر برای افشار درآمدی متوسط به بالا احداث شده است و دارای بافت کالبدی نسبتاً نوساز می‌باشد. جمعیت آن حدود ۴۵ هزار نفر است که در مساحتی تقریباً برابر ۵۲۷ هکتار زندگی می‌کنند (مهندسین مشاور خزر بنیان درفک، ۱۳۸۷).

میدان گلزار (شهید انصاری) نقطه اتصال این شهرک به شهر است و از نظر ارتباطی، از نقاط مهم شهر محسوب می‌شود. این میدان با مجسمه وسط آن که امروزه ورودی شهرک گلزار را تعریف می‌کند، در قدیم و پیش از احداث کمربندی، به علت قرارگرفتن در ابتدای راه

می‌توانند نیازهای خود را تأمین کنند (شرکت مهندسی طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ج ۷، ۱۹).

وجود مراکز مذهبی متعددی در این منطقه مثل امامزاده خواهر امام، مسجد ساغریسازان، چهاربرادران و مسجد سوخته موجب شده که نقش قدیمی فرهنگی و مذهبی این محلات تقویت شود. این مساجد با کالبدی متمایز به صورت توده‌هایی گسترده به راحتی در منطقه قابل شناسایی‌اند و به‌عنوان یک نشانه در منطقه محسوب می‌شوند که باعث هویت بخشیدن به محله و حتی به شهر می‌شوند (شرکت مهندسی طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ج ۷، ۱۹). براساس طرح جامع شهر، اغلب ساختمان‌های دارای کیفیت کهنه و عمر زیاد، به‌طور مشخص در بخش وسیعی از منطقه مرکزی شهر مستقر شده‌اند که قسمت‌های وسیعی از محله رودبارتان، ساغریسازان، را تشکیل می‌دهند، خانه‌های این محلات عمدتاً ۱ تا ۲ طبقه هستند (شرکت مهندسی طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ج ۵، ۲۸). و همه از عمر زیاد و کیفیتی نازل برخوردارند (شرکت مهندسی طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ج ۴، ۴۲).

نبود فضاهای سبز و پارک‌های محلی، فشردگی، کهنگی، ریز بافتگی، کمبود فضای باز، کوچه‌های پر پیچ و خم و بن بست، و کمبود مراکز آموزشی نظیر دبستان، راهنمایی و دبیرستان در سطح منطقه، از نقاط ضعف این محلات محسوب می‌شوند. از نقاط قوت محله بقعه خواهر امام که مهم‌ترین و ماندگارترین و قوی‌ترین فضای فرهنگی شهر است را می‌توان نام برد. فضای صحن، همراه با بقعه و فضای معنوی، به همراه کاربری مذهبی دیگری در همین محدوده (مسجد حاج سمیع به همراه مدرسه مذهبی خواهران و مسجد سوخته تکیه در نزدیک آن و همچنین بقعه سیدعباس) در خیابان ساغریسازان قرار داشته و این مجموعه را به کانون مذهبی، فرهنگی، اجتماعی و فراغتی شهر تبدیل کرده است.

مقایسه دو محله

دو محله ساغریسازان و گلزار از نظر جمعیت، مساحت، تراکم ساختمانی و جمعیتی، کانون‌های مختلف فعالیتی در جدول ۲ با هم مقایسه شده‌اند و میزان برتری هر کدام با علامت (●) مشخص شده است.

بر اساس جدول ۲ تراکم جمعیت در گلزار بالاتر از ساغریسازان است تراکم به دلیل افزایش ازدحام مولد فشار عصبی است و از طرف دیگر به دلیل حضور ساکنین بیشتر در مساحت کمتر، امکان برخورد بیشتر و به تبع آن شناخت بیشتر را مهیا می‌سازد که خود جزء عوامل به وجود آورنده امنیت روانی می‌باشد.

وجود ساختمان‌های کهنه و تخریبی به دلیل اینکه احتمال عدم سکونت و خالی از سکنه بودن آنها می‌رود، محل مناسب و مستعدی برای وقوع جرم محسوب می‌شوند که خود القاء کننده حس عدم امنیت

طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ج ۷، ۱۳). بالاترین قیمت‌های زمین مسکونی متعلق به محله گلزار و حوزه‌های هم‌جوار آن در شمال شهر است (شرکت مهندسی طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ج ۲، ۶۷). اختصاص یافتن بالاترین قیمت زمین مسکونی به گلزار حاکی از تجمع قشر مرفه و بالای اقتصادی در این محله دارد. تمرکز خدمات و تسهیلات شهری در این قسمت از عوامل مؤثر در افزایش قیمت زمین محسوب می‌شود.

بر اساس اطلاعات طرح جامع شهر رشت بیشترین تجمع ساختمان‌های نوساز در شمال شهر واقع است که بخش وسیعی از ساختمان‌های شهرک گلزار و اطراف آن را به‌خود اختصاص داده‌اند. محله گلزار دارای تعداد طبقات ساختمانی بالایی بوده و ساختمان‌های ۴ تا ۶ طبقه در آن به وفور یافت می‌شود و حتی ساختمان‌های ۷ تا ۱۰ طبقه نیز در این قسمت دیده می‌شود (شرکت مهندسی طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ج ۵، ۳۸). شهرک گلزار، در ساعات مختلف شبانه روز، مورد مراجعه شهروندان، برای خرید و یا گذران اوقات فراغت، قرار می‌گیرد، از کانون‌های مهم خرید شهر بوده و به‌عنوان کانونی اقتصادی، اجتماعی و فراغتی عمل می‌کند. یکی دیگر از مهم‌ترین عناصر اثرگذار بر روی هویت شهرها، ادارات و سازمان‌های دولتی و عمومی هستند، حضور ساختمان‌های مخابرات در مجاورت ساختمان پست، استقرار ساختمان نظامی و انتظامی و بانک بر اهمیت و نقش میدان گلزار تأکید می‌کنند و آن را به یکی از نشانه‌های هویتی شهر تبدیل کرده‌اند، افزون بر آن که استقرار سازمان مسکن و اداره اوقاف و مخابرات در اول خیابان گلزار نیز این محدوده را به کانون اداری تبدیل نموده است (کانون حکومتی و اداری) (شرکت مهندسی طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ج ۴).

رودبارتان و ساغریسازان

این منطقه که از دو محله رودبارتان و ساغریسازان تشکیل شده است از قدیمی‌ترین محلات شهر محسوب می‌شود، که در سمت غربی رودخانه زرجوب قرار دارند و از شمال به خیابان شریعتی و از جنوب به خیابان پاسداران (و آزادگان) و از غرب به بلوار مطهری محدود می‌شود. این محله در شکل ۱ با عدد رنگ آبی نمایش داده شده است. جمعیت آن حدود ۱۶ هزار نفر می‌باشد که در مساحتی تقریباً برابر ۱۸۴ هکتار زندگی می‌کنند (مهندسین مشاور خزر بنیان درفک، ۱۳۸۷).

این محله ریز بافت بوده و خیابان ساغریسازان که به صورت نیم‌دایره غیرمنظم از میدان پاسداران به وسط خیابان مطهری کشیده شده از وسط این بافت فشرده گذشته و دو محله مذکور را از هم تفکیک می‌کند، به‌طوری‌که محله رودبارتان در شرق و شمال و ساغریسازان در غرب قرار می‌گیرند. خیابان ساغریسازان با بدنه کاملاً تجاری و به عنوان یک خیابان جمع‌کننده، باعث استقلال این دو محله از شهر شده است، به‌طوری‌که این دو محله در کنار هم به‌عنوان یک هسته مستقل

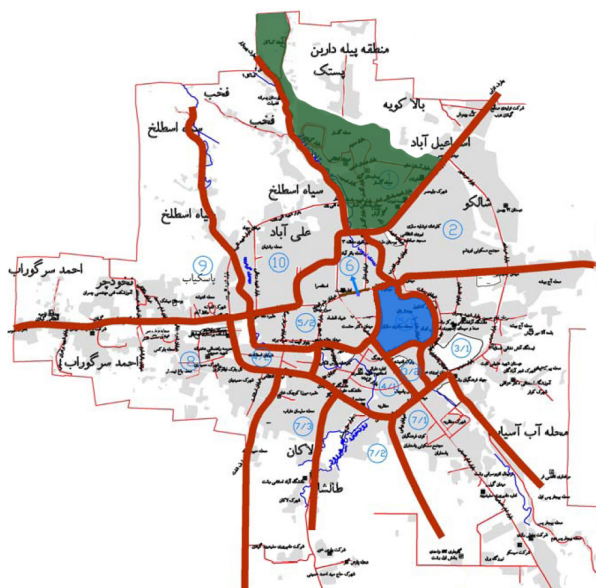
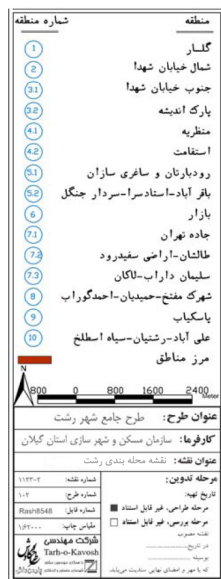
جدول ۲. مقایسه مؤلفه‌های مربوط به امنیت در دو محله ساغریسازان و گلزار

مؤلفه	جمعیت	مساحت	تراکم جمعیتی	تراکم ساختمانی	اینیه نوساز	اینیه کهنه و تخریبی	قیمت زمین مسکونی	کانون خرید و تفریح	ادارات و سازمان‌های دولتی	کانون مذهبی و فرهنگی
گلزار	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
ساغریسازان	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

داشته و این مجموعه را به کانون مذهبی، فرهنگی، اجتماعی و فراغتی شهر تبدیل کرده‌است. محله گلزار به لحاظ دارا بودن کانون‌های اقتصادی و حکومتی - اداری بسیار مورد توجه شهروندان بوده و حضور آنها به‌ویژه در کانون اقتصادی آن بسیار چشمگیر است. حضور شهروندانی که حتی ممکن است به قصد خرید نیامده باشند سبب افزایش تعامل اجتماعی در این قسمت شده و در شکل‌گیری هویت این محله مؤثر می‌افتد. در صورتی که در ساغریسازان، کانون مذهبی عامل تجمع و حضور افراد بوده و در مراسم و روزهای خاص مذهبی رنگی خاص به خود می‌گیرد و عامل مهمی در شکل‌گیری هویت این محله است. حضور کانون‌های عمومی و جمعیتی به دلیل افزایش تعامل اجتماعی و حضور افراد در فضا خودبه‌خود نظارت اجتماعی و غیر رسمی را افزایش می‌دهد و تقویت‌کننده امنیت و آرامش محیط شده و از فشار عصبی ناشی از حضور در محیط می‌کاهد.

است. این نوع ساختمان‌ها در محله ساغریسازان به وفور یافت می‌شوند اختصاص یافتن بالاترین قیمت زمین مسکونی به گلزار حاکی از تجمع قشر مرفه و بالای اقتصادی در این محله دارد. تمرکز خدمات و تسهیلات شهری در این قسمت از عوامل مؤثر در افزایش قیمت زمین محسوب می‌شود.

از نظر عرصه عمومی و فضاهای شهری برای حضور شهروندان، اعم از ساکنان یا عابران، و افزایش نظارت غیر رسمی حاصل از این حضور که به آرامش و امنیت محیط کمک می‌کند، درحالی که، مهم‌ترین و ماندگارترین و قوی‌ترین فضای فرهنگی شهر را می‌توان بقعه خواهر امام در محله خواهر امام دانست. فضای صحن، همراه با بقعه و فضای معنوی، به همراه کاربری مذهبی دیگری در همین محدوده (مسجد حاج سمیع به همراه مدرسه مذهبی خواهران و مسجد سوخته تکیه در نزدیک آن و همچنین بقعه سیدعباس) در خیابان ساغریسازان قرار

شکل ۱. نقشه محله بندی رشت (مأخذ: شرکت مهندسی طرح و کاوش، ۱۳۸۶، ۱۲)

یقونگی بررسی مؤلفه امنیت در مملات مورد مطالعه

پس از مشخص شدن شاخص‌های سنجش امنیت در محدوده مطالعاتی مبتنی بر مبانی نظری پرسش‌های مرتبط برای سنجش الگو در قالب پرسش‌نامه تنظیم و در محدوده‌های مورد مطالعه توزیع و تکمیل شدند. سپس به بررسی نهایی یافته‌های حاصل از پرسش‌نامه بر اساس الگوی نظری، وضعیت متغیرها (توصیف) و روابط بین آنها (تحلیل) پرداخته شد. ابتدا توزیع افراد بر اساس متغیرهای زمینه‌ای و متغیرهای مستقل و وابسته برای دستیابی به صورتی کلی از جمعیت نمونه بر اساس متغیرهای یاد شده، توصیف گشته و سپس از طریق آزمون رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای و مستقل با متغیرهای وابسته به تحلیل داده‌های گردآوری شده پرداخته شد.

به منظور سنجش الگوی نظری و بر اساس جدول مورگان، نمونه‌ای معادل ۳۸۵ نفر برای گلسار با جمعیت ۴۵ هزار نفر و ۳۸۰ نفر برای ساغریسازان با جمعیت ۱۶ هزار نفر برگزیده و پرسش‌نامه‌های طراحی شده تکمیل شدند.

به علاوه، معیارها و شاخص‌های برنامه‌ریزی محله‌ای برای شکل دادن به محلاتی سالم، پایدار و سرزنده با در نظر گرفتن عوامل مؤثر بر امنیت در دو محله گلسار و ساغریسازان مورد بررسی قرار گرفتند. برای بررسی پایایی سؤالات پرسش‌نامه از آزمون آلفا کرونباخ برای هر پرسش‌نامه در هر دو محله استفاده شده است. میزان آلفای کرونباخ برای محله گلسار ۰/۷۰۱ و برای محله ساغریسازان برابر ۰/۷۶۳ شد که نشان دهنده پایایی خوب (بالای ۰/۷) پرسش‌نامه است. همچنین در تدوین سؤالات پرسش‌نامه از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده شده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شده است. امتیاز ۱ نشان دهنده کمترین میزان رضایت‌مندی ساکنین از سؤال مربوطه و امتیاز ۵ نشان دهنده بیشترین میزان رضایت است. سپس جدول فراوانی سؤالات مربوط به شاخص امنیت ترسیم و در نهایت جهت مقایسه امنیت دو محله از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است.

یافته‌ها

جدول ۳ و ۴ توزیع امنیت را به ترتیب در محله ساغریسازان و گلسار نشان می‌دهد. این جداول نشانگر این واقعیت هستند که ۶۵ درصد از ساکنین ساغریسازان خیلی کم ترجیح می‌دهند یا اصلاً ترجیح نمی‌دهند که موقع رفت و آمد در محله همراه کسی باشند ۲۲/۹ درصد ترجیحشان کم است و ۱۴/۲ درصد ترجیحشان برای داشتن همراه زیاد و خیلی زیاد است. این اعداد برای گلسار به ترتیب برابر ۴۵/۹، ۲۷/۸ و ۲۶/۲ است.

۶۵ درصد از ساکنین ساغریسازان و ۵۱/۲ درصد از ساکنین گلسار بعد از تاریخ شدن هوا احساس ناامنی نکرده و یا این احساس خیلی کم بوده

است برای ۱۷/۴ درصد از ساکنین ساغریسازان و ۲۷/۸ این احساس کم و برای ۱۳/۱ درصد از ساکنین ساغریسازان و ۲۱ درصد از ساکنین گلسار احساس ناامنی بعد از تاریخ شدن هوا زیاد و خیلی زیاد می‌باشد.

۵۹/۲ درصد از ساکنین ساغریسازان از حضور در معابر و کوچه‌های تاریک محله پرهیز نداشته و یا پرهیز از حضور خیلی کم بوده است و ۲۶/۳ درصد پرهیز کم داشته‌اند در صورتی که ۱۴/۵ درصد به مقدار زیاد یا خیلی زیاد از حضور در معابر و مسیرهای تاریک پرهیز می‌ورزند. این اعداد برای گلسار به ترتیب برابر ۴۳/۵، ۲۲/۱ و ۳۴/۳ می‌باشد.

پاسخ ۳۱/۳ درصد از ساکنین ساغریسازان و ۲۰/۵ درصد از ساکنین گلسار مبنی بر متروک نشدن قسمت‌هایی از محله بعد از تعطیلی اداره‌ها بود. ۵۳/۴ درصد از پاسخگویان ساغریسازان و ۳۹/۵ درصد از پاسخگویان گلسار بروز این مسئله را خیلی کم و کم و ۱۵/۳ درصد از ساکنین ساغریسازان و ۴۰ درصد از ساکنین گلسار زیاد و خیلی زیاد دانستند. ۱۲/۶ درصد از ساکنین ساغریسازان اظهار داشته‌اند که کوچه‌هایی که دید به داخل آنها وجود ندارد و یا L و U شکل هستند، در این محله وجود ندارد. ۵۹/۵ درصد اظهار داشته‌اند خیلی کم و کم و ۲۷/۹ اظهار داشته‌اند زیاد و خیلی زیاد وجود دارد. این درصدها برای گلسار به ترتیب برابر ۳۸/۴ و ۵۴/۷، ۲۳/۳ می‌باشد.

تأثیر نظارت غیر رسمی بر کاهش اعمال مجرمانه و کاهش فشار عصبی در ساغریسازان برای ۲۸/۴ درصد پرسش‌شوندگان منفی، برای ۶۶/۴ درصد تأثیر کم و خیلی کم و برای ۳۳/۵ درصد زیاد و خیلی زیاد می‌باشد این تأثیر در گلسار برای ۷ درصد بدون تأثیر و برای ۴۲/۱ تأثیر کم و خیلی کم و برای ۵۰/۹ تأثیر زیاد و خیلی زیاد دارد.

امکان درخواست کمک و رسیدن به فضای امن در ساغریسازان از ۲۰ درصد به معنای این که اصلاً امکان کمک وجود ندارد تا ۴۰/۱ درصد برای امکان کم و خیلی کم و ۳۹/۹ درصد برای امکان زیاد و خیلی زیاد در نوسان است. در حالی که ۱۰/۱ ساکنین گلسار عدم امکان کمک، ۴۲/۹ درصد امکان کم و خیلی کم و ۴۷ درصد امکان درخواست کمک را زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند.

ارزیابی امنیت و آرامش محله بر اساس تجربه شخصی در ساغریسازان، ۲/۹ درصد پاسخگویان ساغریسازان محله خود را نا امن ارزیابی کردند در حالی که ۵/۲ درصد ساکنین گلسار این ارزیابی را از محله خود داشتند. ۴۶/۸ درصد ساکنین ساغریسازان و ۴۱/۲ درصد از ساکنین گلسار امنیت محله خود را کم و خیلی کم و ۵۰/۳ درصد از ساکنین ساغریسازان و ۶۳/۶ درصد از ساکنین گلسار امنیت محله را زیاد و خیلی زیاد اظهار داشته‌اند.

۷/۵ درصد از ساکنین گلسار در ایستگاه اتوبوس و تاکسی احساس امنیت نمی‌کنند، ۳۹/۸ درصد احساس امنیت کم و خیلی کم و ۵۲/۷

جدول ۳. توزیع پاسخگویان برحسب متغیر کاهش فشار عصبی در ساغریسازان

درصد فراوانی						امنیت
کل	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلا	
۱۰۰	۵/۸	۶/۳	۲۲/۹	۱۷/۹	۴۷/۱	داشتن همراه موقع رفت و آمد در محله
۱۰۰	۳/۲	۹/۲	۱۷/۴	۲۵/۵	۴۴/۷	میزان احساس ناامنی با تاریک شدن هوا
۰	۳/۲	۱۱/۳	۲۶/۳	۳۶/۶	۲۲/۶	میزان ممانعت از حضور در محله به دلیل وجود معابر و مسیرهای تاریک
۱۰۰	۲/۹	۱۲/۴	۳۴/۲	۱۹/۲	۳۱/۳	متروک شدن قسمت‌هایی از محله در ساعات تعطیلی اداره جات
۱۰۰	۵/۸	۲۲/۱	۳۸/۲	۲۱/۳	۱۲/۶	عدم امکان دید به داخل کوچه و بن بست L و U شکل در ایجاد احساس عدم امنیت
۱۰۰	۰	۵/۲	۲۸/۲	۳۸/۲	۲۸/۴	تأثیر نظارت غیر رسمی بر کاهش اعمال مجرمانه و کاهش فشار عصبی
۱۰۰	۱۷/۹	۲۲	۱۷/۶	۲۲/۵	۲۰	امکان درخواست کمک و رسیدن به فضای امن
۱۰۰	۱۷/۴	۳۲/۹	۳۱/۳	۱۵/۵	۲/۹	ارزیابی امنیت و آرامش محله بر اساس تجربه شخصی
۱۰۰	۱۷/۴	۲۱/۸	۳۴/۵	۲۰/۵	۵/۸	امکان وجود جرم در محله
۱۰۰	۰	۲۰/۳	۳۳/۴	۲۵	۲۱/۳	وجود کنترل توسط پلیس
۱۰۰	۵/۳	۳۲/۶	۳۴/۷	۱۶/۱	۱۱/۳	نظارت مردم برای جلوگیری از انجام جرم و عمل خلاف

جدول ۴. توزیع پاسخگویان برحسب متغیر کاهش فشار عصبی در گلسار

درصد فراوانی						امنیت
کل	خیلی زیاد	زیاد	کم	خیلی کم	اصلا	
۱۰۰	۶/۵	۱۹/۷	۲۷/۸	۲۳/۶	۲۲/۳	داشتن همراه موقع رفت و آمد در محله
۱۰۰	۱۷/۱	۳/۹	۲۷/۸	۳۵/۶	۱۵/۶	میزان احساس ناامنی با تاریک شدن هوا
۱۰۰	۱۶/۱	۱۸/۲	۳۲/۱	۳۲/۵	۱۰/۱	میزان ممانعت از حضور در محله به دلیل وجود معابر و مسیرهای تاریک
۱۰۰	۴/۴	۳۵/۶	۱۱/۷	۲۷/۸	۲۰/۵	متروک شدن قسمت‌هایی از محله در ساعات تعطیلی اداره جات
۱۰۰	۱/۸	۳۶/۶	۳۰/۶	۲۳/۶	۷/۳	عدم امکان دید به داخل کوچه و بن بست L و U شکل در ایجاد احساس عدم امنیت
۱۰۰	۱۳	۳۷/۹	۲۴/۲	۱۷/۹	۷	تأثیر نظارت غیر رسمی بر کاهش اعمال مجرمانه و کاهش استرس
۱۰۰	۱۲/۲	۳۴/۸	۲۰/۸	۲۲/۱	۱۰/۱	امکان درخواست کمک و رسیدن به فضای امن
۱۰۰	۲۱/۳	۴۲/۳	۲۱/۳	۹/۹	۵/۲	ارزیابی امنیت و آرامش محله بر اساس تجربه شخصی
۱۰۰	۱۲/۲	۴۰/۵	۱۶/۴	۲۳/۴	۷/۵	میزان احساس امنیت در ایستگاه اتوبوس و تاکسی
۱۰۰	۴/۲	۴۳/۴	۲۰/۳	۲۶/۱	۶	امکان وجود جرم در محله
۱۰۰	۲/۱	۴۰	۳۲/۵	۱۲/۷	۱۲/۷	وجود کنترل توسط پلیس
۱۰۰	۴/۹	۱۹/۷	۴۰	۲۳/۱	۱۲/۲	نظارت مردم برای جلوگیری از انجام جرم و عمل خلاف

ساغریسازان و ۴۷/۶ درصد در گلسار، این امکان را زیاد و خیلی زیاد دانسته‌اند.

در ساغریسازان ۲۱/۳ درصد اعمال نظارت توسط پلیس در محله را اصلا، ۵۸/۴ درصد کم و خیلی کم و ۲۰/۳ درصد زیاد پاسخ داده‌اند. این پاسخ‌ها در گلسار به این ترتیب ۱۲/۷ اصلا، ۴۵/۲ خیلی کم و کم،

درصد احساس امنیت زیاد و خیلی زیاد دارند. محله ساغریسازان فاقد ایستگاه اتوبوس و تاکسی می‌باشد.

۵/۸ درصد از ساکنین ساغریسازان و ۶ درصد از ساکنین گلسار امکان وجود جرم در محله را صفر و ۵۵ درصد از ساکنین ساغریسازان و ۴۶/۴ درصد از ساکنین گلسار این امکان را کم و خیلی کم و ۳۹/۲ درصد در

جدول ۵. میزان وجود مؤلفه‌های مؤثر بر کاهش فشار عصبی در دو محله ساغریسازان و گلزار

عنوان مؤلفه	میانگین مؤلفه در ساغریسازان	میانگین مؤلفه در گلزار	میزان مناسب بودن مؤلفه در ساغریسازان	میزان مناسب بودن مؤلفه در گلزار	مقایسه دو محله
امنیت (نبود فشار عصبی)	۲/۶۸	۳/۰۴	نامناسب	مناسب	ساغریسازان > گلزار

رنگ قرمز نشان دهنده میانگین زیر ۳ می‌باشد

می‌شود در صورتی که گلزار در این زمینه دارای ضعف بوده ولی در عوض امکان درخواست کمک و رسیدن به فضای امن در گلزار بیشتر از ساغریسازان است دلیل متروک شدن قسمتی از گلزار بر خلاف ساغریسازان به دلیل وجود کاربری‌های اداری بیشتر در این محله می‌باشد. پس از بررسی جداول بالا به‌ویژه آزمون T تک نمونه‌ای محرز گردید محله ساغریسازان به لحاظ ایمنی و امنیت دچار معضلات بیشتری نسبت به گلزار می‌باشد. لذا پیشنهادهای زیر شامل، راهبرد و سیاست و اقدامات مربوط به محله ساغریسازان ارائه می‌گردد. این پیشنهادات می‌تواند برای ارتقاء امنیت موجود در محلات مشابه نیز به کار رود و حتی با به کار بستن این پیشنهادات در محله گلزار نیز می‌توان به میزان بالاتری از امنیت دست یافت.

برای رسیدن به هدف افزایش امنیت در محله ساغریسازان و با توجه به مبانی نظری شش راهبرد در نظر گرفته شده است: یکم، سهولت حضور شهروندان در فضا، دوم، حضور گروه‌های مختلف اجتماعی، سوم، نفوذپذیری بصری، چهارم، ایجاد فضای توقف و تعامل اجتماعی، پنجم، حضور عناصر طبیعی، ششم، وجود نظارت غیر رسمی. برای تحقق این راهبردها، سیاست‌ها، برنامه‌ها و اقداماتی به ترتیب زیر پیش‌بینی شده است.

- سهولت حضور شهروندان: تشویق تمایل به حضور در فضا از طریق ایجاد پارک محلی در مرکز محله ساغریسازان و پیش‌بینی فضای مناسب در آن برای گروه‌های مختلف سنی با توجه به نیاز آنها. ایجاد مراکز چند منظوره در زمینه‌ای خالی در نزدیکی مراکز محلات. ایجاد کاربری مختلط در نزدیکی مراکز فرعی و اصلی محله ساغریسازان برای جذب و حضور مردم. استفاده از عناصر معماری نظیر استقرار آلاچیق هماهنگ با معماری سنتی بافت ساغریسازان برای در امان ماندن از آفتاب تابستان و باران در فضاهای عمومی. استفاده از پیش آمدگی در بنا در طراحی ساختمان‌های جدید و هماهنگ با معماری سنتی محله برای در امان ماندن از باران و ایجاد سایه و همچنین رعایت جهت تابش و باد در استقرار ساختمان‌ها بالاخص بازشوها.

۴۲/۱ زیاد و خیلی زیاد می‌باشد. در ساغریسازان ۱۱/۳ درصد نظارت مردم را در جلوگیری از وقوع جرم بی‌تأثیر دانسته‌اند، ۵۰/۸ درصد این تأثیر را کم و خیلی کم و ۳۸/۹ درصد این تأثیر را زیاد و خیلی زیاد قلمداد کرده‌اند. در گلزار ۱۲/۲ نظارت مردم را بی‌تأثیر، ۶۳/۱ نظارت را کم و خیلی کم مؤثر و ۲۴/۶ این نظارت را زیاد و خیلی زیاد مؤثر دانسته‌اند.

برای سنجش وجود متغیرهای مؤثر بر امنیت، از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شده است. در پرسش‌نامه از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت استفاده و رتبه‌های ۱ تا ۵ به پاسخ‌ها اختصاص داده شده است. امتیاز ۱ نشان‌دهنده کمترین میزان رضایتمندی ساکنین از سؤال مربوطه و امتیاز ۵ نشان‌دهنده بیشترین میزان رضایت است. بدین ترتیب عدد ۳ به عنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب شد. سپس میانگین امتیاز مؤلفه‌های امنیت با عدد ۳ مقایسه گردید با توجه به جدول ۳ و بر طبق داده‌ها حاصله مشخص می‌شود که در ساغریسازان میزان مؤلفه‌های امنیت، نامناسب هستند که لزوم توجه به راهکارهایی برای حضور مردم و افزایش امنیت از طریق ایجاد بستری برای حضور گروه‌های مختلف و به صورت هم‌زمان در فضای شهری و همچنین بازیابی فضاهای گمشده و غیر قابل دفاع و ارتقاء روشنایی محله ضروری به نظر می‌رسد. و در صورتی که در گلزار میزان این مؤلفه مناسب است.

نتیجه گیری

با توجه به یافته‌های تحقیق و میزان وجود عوامل مؤثر بر افزایش امنیت و اولویت هر کدام از آنها در دو محله ساغریسازان و گلزار، مشخص شد مؤلفه‌های امنیت در محله ساغریسازان بر خلاف گلزار مناسب نبوده است (جدول ۵) گرچه در محله ساغریسازان در بین جامعه آماری مورد بررسی بیش از نیمی از پاسخ دهندگان علی‌رغم تنگ و تاریک بودن کوچه‌های و بافت تو در تو آن احساس ناامنی نکرده این به دلیل وجود حس تعلق قوی به محله و وجود روابط اجتماعی قوی و شناخت اهالی محله از هم بوده که مانع ورود غریبه به محله

زرجوب. ایجاد بدنه‌های شفاف رو به فضای جمعی و استقرار در و پنجره در جبهه مقابل فضای جمعی در طراحی بناهای جدید و مشرف. استقرار فعالیت‌های فعال برای حضور افراد در تمام ساعات از طریق برنامه ریزی اوقات فعالیت و فراغت با تقویت رستوران‌های موجود در حاشیه رودخانه و ایجاد خرده‌فروشی‌های شبانه‌روزی در محورهای اصلی محله و در محور ورودی خواهر امام از سمت زرجوب و صیقلان و مطری (مسجد اردبیلی‌ها).

تمامی پیشنهادات ارائه شده بعد از بررسی و شناخت دقیق محله ساغریسازان و برای افزایش امنیت این محله ارائه شده است این پیشنهادات قابل تعمیم به محلات مشابه بوده و حتی می‌توان با کاربرد این اقدامات در محله‌های دارای امنیت نسبی موجود آن محلات را ارتقاء داد.

پی‌نوشت‌ها

1. Crime prevention through environmental design

فهرست مراجع

۱. بازرگان، عباس. (۱۳۸۹). روش تحقیق کیفی و آمیخته رویکردهای متداول در علوم رفتاری. (چاپ دوم). تهران: نشر دیدار.
۲. بمانیان، محمدرضا؛ و محمودی‌نژاد، هادی. (۱۳۸۷). تحقیق در سنجش عوامل تأثیرگذار بر احساس امنیت شهری نمونه موردی: شهر کرمان. فصلنامه مدیریت شهری، ۱۹، ۵۴-۶۲.
۳. جیکوبز، جین. (۱۳۸۸). مرگ و زندگی در شهرهای بزرگ آمریکایی. (چاپ دوم). (حمید رضا پارسى و آرزو افلاطونى، مترجمان). تهران: انتشارات دانشگاه تهران. (نشر اثر اصلی ۱۹۶۱)
۴. صالحی، اسماعیل. (۱۳۸۷). ویژگی‌های محیطی فضاهای امن شهری. تهران: مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری.
۵. صدیقی، سمیه. (۱۳۹۲). نقش فضای شهری در کاهش فشار عصبی شهروندان (نمونه موردی محله ساغریسازان و گل‌سار رشت). پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین، قزوین.
۶. ضابطیان، الهام؛ و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۸۷). درامدی بر فضاهای امن شهری با رویکرد جنسیتی. مجله جستارهای شهرسازی، ۲۴، ۴۹-۵۲.
۷. شرکت مهندسی طرح و کاوش. (۱۳۸۶). طرح جامع رشت. وزارت مسکن و شهرسازی. رشت: سازمان مسکن و شهرسازی استان گیلان.
۸. مهندسین مشاور خزر بنیان درفک. (۱۳۸۷). امکان‌سنجی یافت فرسوده رشت (ساغریسازان). رشت: شرکت عمران و مسکن سازان استان گیلان
۹. نوروزی، فیض‌الله؛ و فولادی سپهر، سارا. (۱۳۸۸). بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان ۹۲-۵۱ ساله شهر تهران و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن. فصلنامه راهبرد، ۵۳، ۱۳۰-۱۴۵.
۱۰. هاروی، دیوید. (۱۳۷۶). عدالت اجتماعی و شهر. (فرخ حسامیان و محمد

استفاده از پوشش گیاهی برای ایجاد سایه در فضاهای عمومی.
 - حضور گروه‌های اجتماعی: ارتقاء فعالیت‌های جذاب از طریق پاسخگویی به سلیقه‌های مختلف. ایجاد زمینه برای فعالیت‌های ورزشی -تفریحی و سرگرمی. امکان خرید و فروش صنایع دستی و هنری در فضاهای عمومی و زمینه‌ای خالی. امکان استفاده هم‌زمان گروه‌های مختلف از فضا. ایجاد هم‌زمان فعالیت‌ها برای زمینه‌ای متروک و رها شده نظیر: محل بازی کودکان، مکانی برای حضور، نشست، صحبت و سرگرمی سالمندان، محلی برای حضور بانوان و خرید روزانه آنها، محلی برای بازی و تفریح جوانان. ایمنی و امنیت برای حضور گروه‌های آسیب پذیر: نظارت رسمی با ایجاد باجه نگهداری در فضای عمومی محله و تعریف فضاهای ویژه از طریق نظارت بر ورود دوچرخه و اسکیت در محل بازی کودکان و محل حضور سالمندان. ایجاد مسیر ویژه برای معلولین و نابینایان.

-نقدپذیری بصری: بازیابی فضاهای گمشده شهری. عدم استفاده از درختان انبوه مانع دید در فضای عمومی. شفاف کردن بدنه بناهای موجود در فضاهای عمومی. تعبیه مبلمان مناسب برای گروه‌های سنی مختلف. پذیرش امکان سرریز شدن فعالیت‌های مغازه‌ها و رستوران و کافه‌ها به داخل فضا (فعالیت‌های بازار خواهر امام، کاربری‌های اطراف رودخانه زرجوب).

-ایجاد فضای توقف و تعامل اجتماعی: گسترش فضای شهری بقعه خواهر امام. بازطراحی مسجد سمیعی و حمام در مرکز این محله. همخوانی عناصر جدید با عناصر تاریخی از طریق تناسب شناسی کالبدی ساختمان‌های قدیمی و تاریخی محله در ساخت و ساز جدید (مانند خانه راهنما). استفاده از گونه‌شناسی معماری ساختمان‌های قدیمی در طراحی ساختمان‌های جدید، برای عبور، حضور و مکث مردم در فضاهای عمومی.

-حضور طبیعت در شهر: گسترش فضای سبز و کاربری آب در فضا. جانمایی فضای سبز محلی از طریق کاشت درخت و گیاهان در فضاهای عمومی و خیابان‌ها و کوچه‌های محله. گسترش فضای سبز خطی. ایجاد نوار سبز در حاشیه رودخانه زرجوب با کاشتن ردیفی گیاهان و درختان. برنامه ریزی شبکه آب نماها. ایجاد آب نما در فضای باز کنار خواهر امام و فضای باز روبروی مسجد سمیعی و برنامه‌ریزی شبکه نهرها و جوی‌ها در حاشیه رودخانه و طراحی فضاها مربوط. چیدمان کاربری‌ها برای پیوند دادن رودخانه با فضاهای اوقات فراغت مردم.

- نظارت غیر رسمی بر فضا: ایجاد ایستگاه اتوبوس و تاکسی در ورودی‌ها و مراکز محله. نورپردازی نقاط پنهان و تاریک کناره رودخانه

۱۲. هوپر، لئونارد؛ و جی دروگ، مارتاجی. (۱۳۸۶). *امنیت و طراحی سایت*. (چاپ اول). (محمد جواد رحمانی، نازیلا دلدار و عاطفه عیسی نظر فومنی، مترجمان). تهران: انتشارات شهیدی. (نشر اصلی ۲۰۰۵)
- رضا حائری و بهروز منادی زاده، مترجمان). تهران: شرکت پردازش و برنامه ریزی. (نشر اصلی ۱۹۷۳)
۱۱. هال، ادوارد. (۱۳۸۴). *بعد پنهان*. (چاپ دوم). (منوچهر طیبیان، مترجم). تهران: انتشارات دانشگاه تهران. (نشر اصلی ۱۹۶۶)

Archive of SID